O’zbekstan respublikasi awil ha’m suw xojalig’i ministirligi
Tashkent ma’mleketlik agrar universiteti Nokis filiali
«Zootexniya» fakulteti

« Zootexniya »qa’niygeligi
4a–kurs studenti

«Qusshiliq» pa`ninen

РЕФЕРАТ

Orinlag`an: Seytmusaeva. Z.

No`kis-2015

Awil xojaliq quslarinin` porodalari, poroda gruppalari ha`m olardin` xarakteri

Joba :

1. Quslar porodasin jaratiw tariyxi
2. Ma`yek jo`nelisindegi tawiq porodalari
3. Leggorin, rus oq tawiqlarinin` salistirmalilig`i
4 Go`shli kuslar porodalarin jaratiliwi
5. Go`sh bag`darindag`i kuslardin` porodalari gruppalari.
6. Go`sh bag`darindag`i awil xojaliq kuslarinin` krosslari ha`m liniyalari
7. Tu`ye tawiq, bedana,tsesarkalardin` go`sh o`nimdarlig`i

Awil xojaliq quslarin porodalari, poroda gruppalari ha`m krosslari. Du`nyada ha`zir 100den artiq tawiqlar porodasi, 20-u`yrek ha`m tu`yetawiq, 40 lag`an g`az porodalari bar. Ma`mleketimizde ha`m tarqalg`an tawiq ha`m basqada awil xojaliq quslar porodalari issi klimat sharayatina beyimlestirilgen. Leggorn, rus aq tawig`i, Kornish, Plimutrok ha`m basqa porodalar arqa Kavkaz tu`ye tawig`i shiyshe siyaqli u`yrekler bar.

Ma`mleketimizde 4 ma`yek bag`darindag`i tawiqlar, 5 go`sh bag`darindag`i, 17 go`sh-ma`yek, 11 u`yrek, 18 g`az, 16 tu`yetawiq porodalari ko`beyttirilmekte. Ko`p sanli quslar porodalarin qolg`a u`yretiw, jaratiw na`tiyjesinde ha`r tu`rli sharayatlarda jabayi tu`rleri jaratildi. Poroda payda etiw protsessi ha`zirgi waqitqa deyin dawam etpekte, jan`a quslar porodalarin jaratiw ha`m oni qa`legen belgilerge bag`darlap, sho`lkemlestirilip barilmaqta. Bir-birine jaqin semeystvoliq juplasiwg`a jol qoymasliq kerek.. Jan`a qusl porodasin jaratiwda formalaniw protsessinen aldin poroda gruppalarin jaratiw bahalaw arqali baylanisli boladi, Tawiq porodalari ma`yek-go`sh, urisqaq ha`m bezetiw tu`rdegi quslarg`a bo`linedi. Ha`zirgi waqitta urisqaq ha`m bezetiwge mo`lsherlengen tawiqlardi ko`beyttiriw kemirek mug`darda ko`beytiriledi.

Ma`yek bag`darindag`i tawiqlar porodasi. Bul tawiqlardi ko`beytiriwden tiykarg`i maqset ma`yek aliw. Sonin` ushin tiykarg`i xojaliqta paydali tawiqtan ko`p ma`yek aliw. Tiri salmag`ina qarap, aziqliq sarplaniwin aniqlaydi. Tawiqtin` qansha tiri salmag`i kem bolsa, ma`yek islep shig`ariwg`a az aziqliq sarplanadi. Birdey o`nim berse ha`m, ma`yek bawdarindag`i tawiqlardin` jinisiy jetilisiw aliniraq boladi ha`m uzaq toxtamay ma`yek beredi.

Aq Leggorn – tawig`i du`nya boyinsha ko`p ma`yek beriwshi, ko`p tarqalg`an tawiq bolip. Bul tawiq poroda XIX a`sirde AQSh ta Italiyadan keltirilgen jergilikli quslar ko`beyttiriw joli menen jaratilg`an. Basi ortasha, pa`rleri japiraq siyaqli, qulaq sipirasi aq ha`m qon`ir boladi. Ko`kiregi jaqsi rawajlang`an. Gewdesi sozilin`qi, qanatlari ken`, kuyrig`i ko`terilgen.Qorazlari ortasha 2,7 kg, tawiqlari 1,8-20 kg.Tuxim beriwi-220-240 dana deyin ma`yek beredi. Ma`mleketimizde Leggorn tawiqlari birinshi AQSh tan ha`m Angliyadan 1925 jilda keltirilgen olardi G`KrasniyG` ma`mleket xojaliqina 1962-1968 jillarda beyimlestirilgen liniya ha`m joqari o`nimdarliq tawiqlardin` krosslari Kanadadan Gollandiya, FRG ha`m Yaponiyadan keltirilgen. Ilimiy izertlew institutlarinda na`silli zavodlarinda ha`m qusshiliq ta`jiriybe stantsiyalarinda olardin` krosslarin jaratiw u`stinde jumislar alip barilmaqta bul tawiqlar ma`mleketimizde ha`mme jerlerinde paydalaniw ushin ma`yek islep shig`ariwda paydalaniladi.

Rus aq tawig`i- belgili poroda. Bul tawiq porodasin jaratiw 1920 jillarda baslang`an. Leggorn tawiq porodasin jergilikli tawiq porodasi menen shag`ilistirilg`an. Bul tawiqtin` o`zi menen shag`ilistiriw ushin en` iri o`nimdar tawiqtan ko`beytiriwde paydalanilg`an. 1953 jili poroda dep atalg`an. Bul porodanin` sirtqi dene du`zilisi ma`yek bag`darindag`i qa`siyetlege iye. Konstitutsiyasi tig`iz, na`zik, ha`reketshen` bolip.Pa`rleri aq, tig`ish, tumsig`i ha`m ayaqlari sari ren`de jaqsi rawajlang`an. Qorazi 3 kg, tawiqlari2kg, ma`yek beriwi 200 dana bir jilda, onnan da ko`birek beredi. Ma`yekti inkubatsiyag`a qoyiw sipati jaqsi. Ma`yektin` atalaniwi 92-97%. Shoje

shig`ariw 80-86% qoywan ma`yekten aship shig`adi.Bul porodag`a kiriwshi tawiqlar quriq baspaydi. Na`silli aq tawig`larinin` toparin, Yasnaya polyana, Stavropol u`lkesinde bulardin` tuximin ko`beyttiriw ustinde jumis alip barilmaqta.

Nyu-Gempshir-Bul tawiq porodasi AQSh jaratilg`an, rod-ayland tawiqlari menen na`sil jumislari alip bariw maqsetke bag`darlang`an halda onin` ma`yeginin` tez jetiliwshen`ligin asiriw tez arada pa`r payda boliwi u`stinde jumis alip barilg`an.

Tawiqlari-2,7kg, Qorazi 3,5 kg ma`yek beriwshen`ligi 200 dana ha`m onnanda ko`birek ma`yek beredi.

Erevan tawig`i- Armeniyanin` jergilikli poroda tawig`i rod-ayland ha`m Avstraliya tawig`i menen shag`ilistiriladi. Tawiqtin` awirlig`i 2,3kg, qorazi 3,2 kg, ma`yek beriwi 200 danadan ko`birek, ma`yek awirlig`i 57-60 gr, bul porodadan liniyalar jaratilg`an, olardin` ma`yekliligi joqari.

Moskva tawiqlari. – Bul tawiq poroda gruppasin Temiryazenv awil xojaliq akademiyasinin` alimlari sharvalardin` qatnasiwinda jaratqan. Tawiqlari 2,2-2,4 kg qorazlari 3,5-3,6kg, ma`yekliligi 200 danadan ko`birek.

Orlov porodali tawiqti- Kurskiy, Orlov oblastlarinin` diyxanlari ta`repinen jaratilg`an, bunda jergilikli poroda tawiqlarin urisqaq qorazlar menen shag`ilistiriladi.

Orlov tawig`i iri, gewdesi u`lken, ko`kiregi ken`, aldina shiqqan a`sirese qorazlarinin`. Bulshiq etleri, ko`kiregi , ayaqlari, moyni jaqsi rawajlang`an.Tawiqlari 2,5-3kg, qorazlari 3,5-4 kg, Ma`yekliligi 120-150 dana. Ma`yekti ko`p beretug`inlari 230 danag`a deyin beredi.

Go`shli qus zatlarinin` jaratiliwi, liniya ha`m kroslardi tan`law xarakteri.

Go`shli quslar porodasi ha`m gruppalari

1. Kornish (korpuelskiy tawiqlar) Bul poroda porodalar arasinda na`sil jumisin Xindistan urisqaq tawig`in AQSh qa alip kelindi. Gewdesi ku`shli, ko`kirek bulshiq eti jaqsi rawajlang`an. Aq kornish tu`ri en` ko`p tarqalg`an bolip, ol AQSh urisqaq aq Leggorn ha`m Nyu-Gempshir porodalari menen shag`ilistiriw joli menen jetistirilgen. Tawiqlar o`z-ara ko`beytiriw elkasi ha`m qanatlarinda ash sari ren`li pa`rleri bolg`an quslar ajiralip shig`a basladi.

2. Aq kornish poroda tawiqlar. Evropo ma`mleketlerine 1956 jilda alip kelinip, klimatqa beyimlestirilip baslang`an. AQSh standarti boyinsha jetilisken qorazlardin` tiri salmag`i 4,8 kg alti au`liqta 3,8kg tap usi jastag`i tawiqlardin` salmag`i 3,6 kg, olar alti ayda 2,9 kg boladi. Bir jilda 110-130 danag`a deyin ma`yek beredi.

O`zbekstanda bolsa to`rt liniyasi Starbro –4 krossi (Kanada) ha`m ush liniyali faybaytsri krossi Angliyadan olip kelingen. Fayrbayri krossi u`sh sintetik liniyani : kornish, quyrig`i aq qizil tawiq tawiq ha`m susseks liniyalarin o`z ishine aladi. Ata, ana formalarin payda qiliw ushin aq quyriqli qizil qorazlar susseks tawiqlari menen shag`ilistiriladi. Payda bolg`an eki liniyali qospaq tawiqlar kornish qorazlari menen shag`ilistiriladi. Na`tiyjede ush liniyali qospaq broyler alinadi.Fayrbayri krosidan bolg`an kornishlar (aspirant Y.Mirzaliev mag`liwmatlari 1968 jil) to`mendegishe o`nimdarliq qa`siyetleri menen harakterlenedi : bastirilg`an ma`yeklerden shljelerdin` shig`iwi 77-77,8%,70 ku`nlik shojelerdin` tiri salmag`i 1410-1470 gramm, shoje tawiqlar1270 gramm, 1 kg semiriwi ushin 70 ku`nlik bolg`ansha 2,5kg aziqliq sarplanadi. 12 aydag`i tir salmag`i 3,3 kg ,ma`yek awirlig`i 61,7 gramm.

3.Ha`zirgi waqitta ma`mleketimizdin` broyler sanaatinda (kornish ataliq forma) ha`m plimutrok (analiq forma) formasindag`i tawiqlar liniyasinan paydalanilmaqta. Broyler jetistiriwde to`rt liniyali krosslar : Starbo-4 (Kanada, Gibro,7, Gibro-57, Gollandiya) ha`m eki liniyali krosslar: Gotlo (Yaponiya) ha`m Stabro-15 (Kanada) en` o`nimdar bolip esaplanadi.

Stabro-4 krossi 1967 jilda Kanadadaqi Shever firmasinan alip kelingen. O`zbekstandag`i qusshiliq xojaliqlarina na`silli qusshiliq zavodi ha`m broyler fabrikalarina Starbro-4 krossinin` ma`yekleri na`sil aliw ushin 1972 jilda Litvadag`i G`TawrayG` na`silli na`silli qusshiliq sovxozlarinan alip kelingen.

Starbro-4 krossi da`slepki liniyalardin` o`nimdarlig`i

Liniya	63 ku`nlik shojelerdin` ortasha tiri salmag`i		465 ku`nlik tawiqlardin` ortasha tiri salmag`i, gr	Ma`yektin` ortasha salmag`i, gramm	Ortasha pushlig`i dana	Sho`jelerdin` 150 ku`nge deyin saqlaniwi %
	Qorazlar	Tawiqlar				
M	1950	1310	3420	60	130	96
N	1900	1300	1380	59	140	96
O	1800	1200	3350	60	160	97
R	1700	1100	3200	61	165	92

G`az porodasi ha`m g`az gruppalari. Xolmogor g`az porodalari Rossiyanin` orayi qara topiraq zonalarinda jergilikli aq ren`li g`azlardi Qitay g`azlari menen shag`ilistirilg`an. Bul g`azlar en` iri belgili poroda bolip, ma`mleketimizdin` barliq jaylarinda ko`beyttiriledi. A`sirese Voronej, Moskva, Kursk, Belgrad, Saratov, Xarkov, Vladimir oblastlarinda ko`p tarqalg`an. U`lken jastag`i urg`ashilarinn` tiri salmag`i 7-8 kg, erkegi 8-10 kg, ma`yek beriwshen`ligi 35-40 dana, ag`irlig`i 180-220 gr.

4. O`zbekstan tu`yetawiqlari ma`mleketimizde jergilikli sari, bronza tu`rdegi ha`m ku`l ren`degi tu`yetawiqlar tarqalg`an. Olar Samarqand, Qashqadarya, Surxandarya, Buxara, Xorezm oblastlarinda ha`m Qaraqalpaqstanda da ko`beyttiriledi. Tsesarka (tawiqlar tu`rkimine tiyisoi quslar) olardi tiykarinan go`sh aliw ushin ko`beyttiriledi., go`shi mazali boladi. Erkegi urg`ashisinan awirlig`i menen ajiraladi.1,7-2,0 kg , balalari tez o`sedi 70-77 ku`nde 1,2-1,3 kg boladi. 1kg o`siwge 3,0-3,5 kg omixta jem sarplanadi. Tuxim beriwi 90-100 dana, 1 jilda awirlig`i 42-40 gr. Bedanalar-Bul tez jetiliwshen` quslar. Olardi gu`sh ha`m ma`yek ushin aliw ushin ko`beyttiriledi.Yapon bedanalari ko`p bularbarliq ma`mleketlerde ko`beyttiriledi. Gewdesi uzin, quyrig`i ha`mqanatlari qisqa, ayaqlari ortasha. Olar qa`peste jaqsi saqlanadi.U`lkenleri 120-140gr.Ma`yek beriwi 250-300dana.Awirlig`i 10-12gr. Eki ayliqta go`sh aliw ushin soyiladi.Go`shli kepterler.Tiykarinan olardi go`sh aliw ushin ko`beytiriledi. King degen porodasi bar. U`lkenleri 600-700gr. Erkegi bolsa 900gr. Ha`r kepterden bir jilda 15-16bas jas kepterler alinadi, olar 6 ayda 600-700gr salmaqqa jetedi ha`m go`sh ushin soyiladi.

**Qusshiliqta na`silshilik jumisi**. Qusshiliqta na`silshilik jumislarinin` tiykarg`i haziypalari to`mendegilerden ibarat.

1. Quslardin` poroda ha`m liniyalarin bekkemlew wzinde jaqsi qa`siyetlerin jaratiw, aziqtin` sarplaniwin kemeytirgen halda olardin` ma`yek ha`m go`sh o`nimdarlig`in asmiriw.

2. Selektsiya jumislarin jetilistiriw ha`m oni jan`a usillarin islep shig`iw.

3. Qusshiliq fabrikalari ja`miyetlik xojalig`i, shirket ma`mleket xojaliqlarinin` fermalarin joqari o`nimdar, ha`reketshen` qospaq quslar menen u`zliksiz ta`miyinlep turiw.

4. O`zbekstan sharwashiliq ilim izertlew instituti qasindag`i qusshiliq selektsion-genetik stantsiyasi (STs) birdey sharayatqa beyimlesken joqari o`nimdarli, pushli ha`m go`shli Krosslardi jaratiw barisinda jumis alip bariladi. STs da selektsiya jumislarin jan`a usillarin islep shig`iw menen shug`illanadi.

Eki ma`mleketlik na`silshilik zavodi bar.

Bulardin` biri Farg`anada Payziobod ma`mleketlik na`sil zavodi esaplanadi.

Ekinshisi. Qarasuw Ma`mleketlik na`silshilik zavodi bolip (Toshkent oblastinda).

O`zbekstanda na`silshilik jumislarin jaratiw ushin ilimiy oraylar bo`lek na`silshilik xojaliqlari quralg`an.

1. zveno. Ilim izertlew institutlari. Eksperemental xojaliqlar UzNIIJ misalinda

2. zveno. Na`silshilik zavodlari (PPZ)

3. zveno. Na`silshilik xojaliqlari repproduktori. Birinsh ha`m ekinshi ta`rtibi.

Na`silli quslardi olar PPZ dan aladi. Shoje aship shig`ariwshi stantsiya (IPS).

**Liniyali ko`beyttiriw**. Liniya boyinsha ko`beyttiriw. Porodani yamasa poroda ishindegilerdi jaqsilaw maqsetinde, mallardi liniya ishinde ko`beytiw. Liniyali ko`beyttiriw sxemasi ha`r qaysi sharwa mallardi tu`ri ushin arnawli islep shig`iladi.

Liniya degenimiz ne W Bazi bir belgili erkek haywannan tarqalg`an ha`m konstitutsiyasi ha`m de o`nmdarliqi jag`inan og`an tarqan porodali haywanlardin` joqari o`nimdar gruppasi.

Ma`yek jo`nelisindegi liniyalardi jaratiw etaplari.(basqishlari)

1.Liniya jaratiwdi a`melge asiriwda qusshiliqta na`silshilik jumislarin ha`mme jaylarda ju`rgiziledi ha`m qusshiliqtin` u`nimdarlig`i ayriqsha esap penen onin` xojaliq paydali belgileri boyinsha alip bariladi. Ma`yekliligi, ma`yektin` sipati, awirliqi, qabiqiniw u`lkenligi, ma`yek quraminda qan dag`larinin` bolmaslig`i ha`m ha`reketshen`ligi, bekkem konstitutsiyalig`i, tawiqlardin` g`uriq bolmaslig`i ha`m shoje aship shig`iwi esapqa alinadi.

2. Jan`a liniyalardin` na`sillik belgilerin bag`darlawda keyinshelik o`nimdarlig`in na`sil sipatlarin asiriwda erkek quslardan juplastiriwda bergen o`nimdarlig`i boyinsha bir-birine uqsas tawiqlardan paydalaniw mu`mkin.

3. Joqari o`nimdar liniyalardin` ata-ana formalarin jaratiw ha`m olardi tekseriw.

4. Bir liniyadan tarqalg`an quslardi islep shig`ariwdi ken`eyttiriw ha`m en` jaqsi liniyalari menen ag`a-inileri menen juplastiriwda paydalaniw kerek..

5. Ata ha`m ana tawiqlar formalarin sanaat quslarin jaqsilaw ushin shag`ilistiriw (bir porodali liniyalar ara qospaq aliw maqsetinde).

6. Tejemli go`sh bag`darindag`i liniyalardi jaratiw ha`m a`melge asiriwda ha`m usi joqaridag`i etaplar arqali a`melge asiriladi.

**3. Shag`ilistiriw**. Qusshiliq ta`jiriybesinde hasil poroda, liniyalardi ko`beyttiriw degende, bir tu`rli porodali yamasa poroda gruppasindag`i erkek ha`m urg`ashi quslardi juplastiriwdi, shag`ilistiriw degende bolsa ha`r tu`rli porodalarg`a iye bolg`an erkek ha`m urg`ashi quslardi juplastiriwdi tu`sinbek kerek.

Na`sil aliw ushin shag`ilistiriw u`sh tu`rli boliwi mu`mkin, qayta-qayta o`zgerihshi yaki sin`diriwshi ha`m qan o`tkeriw joli menen shag`ilistiriw. Jan`a poroda payda etiw protsetsinde shag`ilistiriwdin` ekinshi yaki u`shinshi buwinina deyin o`tkerilip, keinshelik qospaq erkek ha`m urg`ashi quslardi bir-birine tu`rlep, o`z-o`zinen ko`beyttiriw usili menen paydali ha`m kerekli belgileri bekkemlenedi.

**Qayta-qayta shag`ilistiriw**. Eki yamasa birneshshe ma`lim porodalardi ta`kirar shag`ilistiriw joli menen poroda payda boladi. En` sipatli yamasa u`shinshi buwin qospaqlar o`z-qzinen ko`beyttiriledi.Eger aldin`g`i jan`a qospaqlar tiyisli sipatqa iye bolmasa, olar da`slepki porodalardannin` birine ja`ne qayta shag`ilistiriladi.

**O`zgeriwshi yaki sin`diriwshi shag`ilistiriw usili**. Bul usil jergilikli poroda quslarinin` o`nimdarliq sipati xojaliqtin` talaplarin qandira almag`an waqitta qollaniladi. Sorawlar :

1. Qusshiliqta na`sil jumislarin du`zilisin aytin`

2. Ma`yek, go`sh jo`nelisinen quslardin` liniyalarin jaratiw basqishlarin aytin`

3.Qusshiliqta ko`beyttiriw usillarinan qaysi usillardi bilesiz Sanaat usilinda shag`ilistiriwdin` a`hmiyeti nede

4. Qospaqlastiriw qanday maqsette qollaniladi.

5. Qusshiliqta na`silshilik jumisinin` a`wmiyetin toliq tu`sindirin`

Oqiw metodikaliq materiallar

Tiykarg`i  a`debiyatlar

1. Ioshos, N.I.Starchikov-«Ptitsevodstvo» M. «Agropromizdat» 1989
2. Fisinin G.A. Tardatyan «Promishlennoe ptitsevodstvo» M. «Kolos» 1990
3. Bogolyuskiy S.I. «Selektsiya selskoxozyaystvennoy ptitsi» M. «Agropromizdat» 1991
4. Islomxo`jaev S., Boboev K., "ulomov K. «Parrandachilikda Amaliy mashg`ulotlar» T. «O`zbekiston» 1996

5. Ioshos, N.I.Starchikov-«Ptitsevodstvo» M. «Agropromizdat» 1989
6. Fisinin G.A. Tardatyan «Promishlennoe ptitsevodstvo» M. «Kolos» 1990
7. Bogolyuskiy S.I. «Selektsiya selskoxozyaystvennoy ptitsi» M. «Agropromizdat» 1991

8.2. Qosimsha a`debiyatlar

1. Bojko P.V. «Proizvodstvo yaits i myaso ptits na promishlennoy osnove» M. «Kolos» 1984
2. Tretyakov N.P., Bessarobov B.F. «Pererabotka produktov ptitsevodstvo» M. «Agropromizdat» 1985
3. Fisinin V.I., Stolyar T.A., i dr. «Myasnoe ptitsevodstvo» I i II izd. M. Rosselxozizdat, 1981, 1989